

Bok

Vakkert om det sårbare

Anmeldt av Arne Repål

spesialrådgiver ved klinikk psykisk helse og rusbehandling, sykehuset i Vestfold HF.

Sara Stridsberg har skrevet en annerledes bok om det gamle asylet. Det har blitt til en sjelden vakker og sår leseopplevelse hvor individet står i sentrum.

Beckomberga er navnet på et av Europas største psykiatriske sykehus. Det ble tegnet av arkitekt Carl E. Westman, oppført utenfor Stockholm og tatt i bruk i årene 1932–1933. På det meste rommet det over 2000 pasienter. Stridsberg skriver dette om opprettelsen av asylet:

Byens syke skulle få et nytt hjem, endelig skulle noen ta hånd om disse ulykkelige som «var blitt rammet av sinnssykdom».....Det er lett å idealisere anstalten som det perfekte stedet som skal gjøre alt det vi mennesker ikke klarer å gjøre for hverandre. Samtidig er den skremmende siden den representerer det ufullkomne i oss: det mislykkede, svakheten, ensomheten.

Med noen få setninger setter Stridsberg ord på noe av det jeg har savnet i mye av det som er skrevet om de gamle asylene. Mange synes å ha glemt den humanistiske ideen som tross alt lå bak, ja det kan virke som at mange vegrer seg for tanken på at noen faktisk kunne ha det bedre innenfor asylets beskyttende vegger, enn i verden utenfor. Dette er en roman langt borte fra de vanlige svart-hvitt-beskrivelsene av asylet, hinsides det medisinske diagnosespråket, og ubesmittet av «oss» og «dem»- dikotomien som er så vanlig i skildringer av psykisk lidelse og annerledeshet.

Stridsberg vet hva hun skriver om. Hennes far, som i romanen heter Jim, var i en periode innlagt på Beckomberga. Romanen bygger således delvis på egne erfaringer. Jackie, som er farens tenåringsdatter og den sentrale fortellestemmen i boken, tilbringer mye av sin tid på asylet sammen med ham og de andre pasientene.

Det er ingen klare grenser i romanen mellom normalitet og galskap, mellom pasienter og behandlere, mellom verden utenfor asylet og livet innenfor. Overlegen Edvard Winterson tar med seg Jim i den sølvfargede Mercedesen sin til nattlige fester på Östermalm. De er forelsket i samme kvinne, som også er pasient og bærer navnet Sabrina, og de har lange samtaler som handler like mye om Edvards liv som Jims. Den svært unge Jackie innleder et forhold til Paul, en av farens medpasienter med en svært dyster bakgrunn. Enkelte steder forlater vi «jeg»-perspektivet og får innblikk i samtaler mellom pasient og behandler, Jim og hans sykehusvenner, korte historiske beskrivelser knyttet til asylet og forfatterens refleksjoner over nedbyggingen av de store institusjonene.

Ikke romantisering

Jeg tilbrakte på slutten av 70-tallet mange dager og netter som ekstravakt ved Sandviken sykehus i Bergen. Siden har jeg lært ulike psykiatriske sykehus å kjenne som psykolog. Jeg har også besøkt og lest en del historisk materiale om de gamle asylene og kjenner dem således på godt og vondt. Det er lett å bli romantiserende når man velger det perspektivet Sara Stridsberg gjør i denne boken. Når språket i lange passasjer i tillegg er blendende sår og vakkert, med symbolfylte bilder og rørende

enkeltscener, blir fallhøyden stor. Men for meg er boken ikke noen steder i nærheten av å lide samme skjebne som Jim forteller om på datterens spørsmål om hvordan han er syk: «Vingene mine er blitt for store, jeg kan ikke fly lenger.» Stridsberg flyr vakkert og sikkert på sin ferd gjennom asyllets korridorer og menneskesinnets irrganger. Hun når i alle fall frem til denne leseren med sin historie.

Det figurerer flere virkelige personer og hendelser i boken, noe som er med på å viske ut skillet mellom «oss» og «dem». Statsminister Olof Palme kjørte i lange perioder hver morgen innom Beckomberga for å besøke sin mor, som var innlagt der. En av de fiktive pasientene, Olof (jo da, samme fornavn som Palme), som har vært på asylet det meste av sitt voksne liv, har sett ham flere ganger, men har konkludert med at han må ha hallusinert. Når han ved sykehusets nedleggelse skal skrives ut, setter han likevel sin lit til Olof Palme, bare for å få høre at Palme ble myrdet for ti år siden. Det er mange navn i boken som man kan lure på om er tilfeldige eller ikke. Jeg har nevnt Sabina, som selvsagt får meg til å tenke på Sabina Spielrein og hennes forhold til Carl Gustav Jung og Sigmund Freud. Stridsberg kjente til historien og fortalte i en samtale jeg hadde med henne i forbindelse med et TV-opptak, at hun ikke har brukt navnet bevisst. Betegnelsen «6. avdeling» som fremkommer i romanen, er derimot et hint til Tsjekhovs novelle med samme navn. Jackie omtaler også konsekvent sin mor som Lone og sin far som Jim. Jeg lurte på om dette var i den hensikt å løfte frem de levde livene bak, at bruk av egennavn løfter frem individet mer enn ord som «mor» og «far», som jo bare er roller vi kan ha. Stridsberg sa at det ikke var tenkt slik, hun var bare ikke vant til å omtale sine foreldre som mor eller far. Det ville falt henne unaturlig å skrive det.

Veien videre

Hvordan det går med Jackie, faren og de andre pasientene på Beckomberga, får leseren selv finne ut av. Men én ting kan jeg røpe: Boken starter med beskrivelsen av hvordan en av pasientene ved sykehuset kaster seg ut fra en radiomast ved Spånga stasjon senvinteren 1995. Det kan jo også oppfattes som et budskap. Det er samme år som sykehuset ble nedlagt. På slutten av boken sier Jackie, som pleide å betrakte Jim og Lone om morgenen mens de sov:

Jeg tenkte at blikket mitt ville være i stand til å holde dem fast i lyset for alltid, jeg har alltid innbilt meg at jeg eier en umenneskelig styrke, jeg vet ikke hvor den tanken kommer fra. Jeg har aldri reddet noen, aldri vært i nærheten av å redde noen.

For meg handler Sara Stridsberg sin bok om mye mer enn asylet. Den handler om hva vi betyr for hverandre og i hvilken grad vi er i stand til å hjelpe hverandre. Og den handler om ensomheten – om kampen for å beskytte seg mot stupet inni seg, som Jim sier til sin datter. Selv gir han tidvis opp. Jeg synes Monica Aasprong i sin norske oversettelse har klart å formidle det finstemte språket som er i den svenske originalutgaven. Sara Stridsberg har skrevet en vakker bok fylt av hjertevarme, toleranse og humanisme, og med en vilje til å se mennesket i sin storhet og tilgi det sin ynkelighet. Det holder lenge for meg.